

**Діяльність польського прорадянського з'єднання
під керівництвом Роберта Сатановського на Поліссі
в роки німецько-радянської війни**

У другій половині 1942-го на Поліссі з'явилися перші радянські партизанські загони. А вже в кінці року радянські органи розробили план становлення «польського за формою і більшовицького за змістом» партизанського руху на територіях Західної України та Західної Білорусі. Усі командири радянських партизанських формувань отримали наказ надавати полякам усіяку допомогу в організації загонів і постачати їх зброєю та амуніцією.

Співпраця радянських партизан із поляками була однією з форм боротьби Москви проти українського підпілля, але, попри координацію дій між радянськими партизанами та польськими військовими загонами, радянському керівництву так і не вдалося їх до кінця «радянлізувати».

Перший загін польських партизан під керівництвом Роберта Сатановського почав діяти на Поліссі весною 1942-го. Пан Сатановський потрапив у радянський партизанський загін восени 1942 р., коли в селі Озера, де він працював у медпункті, з'явилася розвідка генерал-майора Сидора Ковпака - командира радянського партизанського з'єднання. У ньому Сатановський перебував до 17 січня 1943 р. «Я брав участь, - згадував він, - у всіх операціях і передусім у розвідці. Ковпак, а також його заступник комісар Руднев мали зі мною двогодинну розмову, під час якої терпляче розтлумачували мені складні проблеми боротьби».

Ковпаківці вміло використовували інформацію, яку надавав Сатановський щодо зручних місць переправи, розташування потрібних об'єктів і фактичного місцезнаходження загонів українського підпілля, уточнення відомостей про кількість та озброєння загонів українських повстанців, звідки вони прибули, хто конкретно з місцевих жителів входив до їхнього складу. Оскільки Сатановський пропонував радянським партизанам свої знання місцевості й діяльності місцевого українського населення, обіцяв одразу ж поставити під рушницю не менше тисячі поляків, то такий ентузіазм дуже сподобався радянському генералу. Тому йому допомогли зброєю, порадами й обіцянкою підтримати.

За допомогою генерал-майора Олександра Сабурова - очільника радянського партизанського з'єднання, в загін котрого Сатановський потрапив, повертаючись від ковпаківців у лютому 1943 р., у районі сіл Велюнь і Озера, розташованих на північ від Сарн, створили польський партизанський загін (22 чоловіки). Його назвали ім'ям Тадеуша Костюшка. У з'єднанні О. Сабурова загін Р. - Сатановського отримав право

воювати під польським національним прапором, а особовий склад носив форму польської армії.

У перших числах травня 1943 р. Р. Сатановський вилетів із партизанського аеродрому до Москви. На той час загін ім. Тадеуша Костюшка налічував 213 рядових і 14 осіб командного складу, а всього - 227 бійців, із них 14 жінок. За національним складом - 215 поляків, 10 українців, 2 білоруси. Озброєння загону складалося з ручного кулемета, 8 автоматів, 85 гвинтівок, 30 гранат (42 відсотки бійців загону).

Полковник Сатановський і капітан Софія Друждж-Сатановська (його дружина), повернувшись із Москви, привезли велику кількість зброї й польову друкарню, за допомогою якої почали видавати газету «Jeszcze Polska nie Zginieła» та редагували листівки. Р. Сатановський розповів, що мав зустріч із радянським керівництвом, котре дало дозвіл на розвиток польського прорадянського партизанського руху на Поліссі.

Відразу ж затвердили назву польського з'єднання «Jeszcze Polska nie Zginieła» та керівний склад: полковник Роберт Сатановський (командир з'єднання), капітан Вінцентій Рожковський (начальник штабу й одночасно заступник командира з'єднання), капітан Софія Друждж-Сатановська (заступник начальника штабу з навчання бійців), поручик Чеслав Бачинський (заступник начальника штабу з проведення бойових операцій), поручик Владислав Сібек (заступник начальника штабу з вишколу бійців). З'єднання складалося з чотирьох підрозділів: ім. Тадеуша Костюшка, «Смерть фашизму», ім. Ванди Василевської та ім. Ромуальда Траугутта.

Нелегким виявилось партизанське життя: на кожному кроці чатувала небезпека, а найдефіцитнішим товаром була сіль. Люди пили хвойний відвар, рятуючись від цинги. У партизанських таборах перебувало чимало хворих і поранених, яких не було чим лікувати. «Partyzanka» - одне слово, але неоднорідне явище, - писала після війни С. Друждж-Сатановська. - Це бої, перемоги, поїзди, що валяться з колії. Але це також і шестеро дітей, яких Гранцовський привіз із собою до загону, і двоє напівзакляклих дітлахів, яких Стах Лабендзький знайшов у землянці в лісі поруч зі згаслим вогнищем, трупом матері та виголоднілою, вкритою памороззю коровою. Стара матір Бачинського і тиф, з яким не могли дати собі ради, коні з пораненими ногами, полишені на дорогах, щоб померти...».

Непрості відносини склались у Сатановського з начальником Рівненського обласного штабу партизанського руху генерал-майором Василем Бегмою, який намагався посилити контроль за діяльністю польського загону. Інформація про гострий конфлікт дійшла до керівництва Українського штабу партизанського руху. І за наказом Тимофія Строкача вже у вересні 1943 р. В. Бегма вимушений був передати польське з'єднання під командування Р. Сатановського в складі трьох загонів кількістю 350 чол., 140 гвинтівок, 64 автоматів, 12 пістолетів, 100 кілограмів толу, боєприпасів і радистів.

Але конфлікт між В. Бегмою та Р. Сатановським не був до кінця вичерпаним. Уже

через півтора місяця у В. Бегми з'явилась вагома підстава для аргументації своєї недовіри до Р. Сатановського. Підтвердженням недовіри до польського командира та частини його підлеглих є доповідь для УШПР про зроблену роботу з активізації військової розвідки з 13 жовтня по 13 грудня 1943 р.: «З'єднання Р. Сатановського в тому вигляді, в якому воно існує в даний час, нездатне виконати поставлені перед ним завдання. Основні причини: з'єднанням керує не Сатановський, а його дружина. Сатановський - безвільний, не авторитетний, не бойовий командир. Його дружина налаштована проти радянської влади, підтримує зв'язок із агентурою «Тайної армії Польської».

Про Сатановського всі знають, що він не поляк, а польський єврей, а це негативно позначається на концентрації поляків у з'єднанні. Нікому проводити політично-виховну роботу, комісара й політкерівників немає. Польські націоналісти, за даними, отриманими через агентуру з'єднання Бегми, намагаються перетягти його основні кадри на свій бік і спрямувати їх проти радянської влади». Що, власне, і сталося. 14 листопада 1943 р. керівник РОШПР В. Бегма повідомив очільника УШПР Т. Строкача: «Залишати Сатановського самостійно діяти неможливо, оскільки з його загону пішли 32 автоматники в польські націоналістичні загони Армії Крайової, які налаштовані проти радянської влади».

Також В. Бегма подавав інформацію стосовно безчинств польських загонів. У наказі № 88 від 26 грудня 1943 р. йшлося про розбої, мародерство та свавілля щодо мирного населення з боку бійців з'єднання Р. Сатановського під час його дислокації на березі р. Горинь. А саме самочинну конфіскацію продуктів, фуражу та худоби, погрози «перебити» всіх мешканців, бо вони бульбівці, застосування фізичного насилля на допитах. В. Бегма акцентував увагу на тому, що вчинки поляків із загону Р. Сатановського загострюють їхні взаємостосунки з українцями, а це можуть використати нацисти. Категорично вимагав від командира польського з'єднання Р. Сатановського «навести порядок, дисципліну в загонах і встановлювати в місцях розташування дружні стосунки з місцевим населенням».

Багато української крові за лишилося в ті дні на руках польських прорадянських партизанів на чолі з Р. Сатановським. Скажімо 2 квітня 1943 р. його загін склав іменні списки упівців у містечку Клесів. Потім перелік цих приречених на розправу українців уточнював і доповнював ще 17-20 квітня. Як воювали поляки загону Сатановського, свідчить ще один запис у його «Щоденнику бойових дій» «8.04.43 р. вислана розвідка в район Домбровиці й у Містечко для розвідки гарнізону, настроїв населення, вербування поляків до загону й складання іменних списків керівників націоналістів. Завдання виконано без власних втрат. Приведено п'ят чоловік поляків у загін» Того ж дня інший відділ його загону виявив українських партизан у селах Глушиця та Любиковичі засвідчено в щоденнику.

Після приходу на Полісся Червоної армії 1944 р. постало питання щодо подальшої долі польського прорадянського з'єднання під керівництвом Р. Сатановського. Згідно з наказом УШПР, усі польські загони, що входили до складу з'єднань О. Сабурова, В. Бегми, І. Шитова, перейменовували в Першу Польську партизанську бригаду ім. Т. Костюшка. Її командиром із 15 березня 1944 р. призначили Роберта Сатановського.

Роберт Сатановський народився в Лодзі 20 червня 1918 р. в єврейській родині заможного промисловця. У рідному місті закінчив гуманітарну гімназію ім. Ігнація Скорупки. Вищу освіту отримав на механічному факультеті Варшавської політехніки. До початку війни Р. Сатановський працював учителем. Його родину в 1940 р. вислали до Сибіру. Самому Робертові вдалося втекти. Переховувався він у знайомій вчительки Ягодзинської в Рівному. Під час окупації викладав у Висоцькій гімназії, аж доки німці її закрили, а потім служив санітаром у с. Озера. У 1942-1944 рр. - командир польського прорадянського з'єднання «Jeszcze Polska nie Zginieła», а з 1944-го - командир Першої Польської партизанської бригади ім. Костюшка. Після закінчення Другої світової війни Сатановський реалізував свою давню мрію і став знаменитим музикантом - головним

диригентом Варшавського оперного театру. Помер у 1997 році. Нагороджений багатьма бойовими орденами та медалями СРСР і Польщі.

**Вікторія ДАШКО,
молодший науковий співробітник
Сарненського історико-етнографічного музею.**